

Ківалова Т.С.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
доктор юридичних наук*

ПРАВОВІ ФОРМИ І НАПРЯМКИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У СФЕРІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ АЗОВСЬКОГО МОРЯ

Аналіз особливостей правового режиму та правового статусу Азовського моря породжує три блоки питань: щодо правового статусу Азовського моря; делімітація його просторів; забезпечення регламентації різних видів діяльності в Азовському морі. Безсумнівно, ці питання тісно пов'язані між собою, причому перший блок є визначальним для вирішення питань делімітації та правової регламентації використання та охорони Азовського моря. Значимість правового статусу Азовського моря для вирішення інших питань породжена закріпленням Азовського моря та Керченської протоки «внутрішніми водами України і Російської Федерації» (ст. 1 Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки 2003 р.) і фактично двостороннього формату вирішення інших питань, пов'язаних з використанням і охороною цього моря (ч. 4 преамбули, ч. 3 ст. 1, ст.ст. 3, 4 Договору 2003 р.). Аніскільки не зменшуючи актуальність питань делімітації Азовського моря та Керченської протоки, також відзначимо не менш важливу роль забезпечення регламентації співробітництва між Україною та Російською Федерацією з використання та охорони Азовського моря.

Загальні передумови правового співробітництва між Україною та Російською Федерацією у сфері охорони та використання Азовського моря створюють положення як універсальних міжнародних договорів, перш за все Конвенції з морського права 1982 р., що стосуються замкнених або напівзамкнених морів, так і ряду двохсторонніх угод: Угоди між Урядом України та Урядом Російської Федерації про співробітництво прикордонних областей України та Російської Федерації 1995 р. (ст. 9), Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією 1997 р. (ст. 29).

Безпосередньо правові основи двостороннього співробітництва встановлює Договір 2003 р. Згідно зі ст. 3 Договору 2003 р., українсько-російське співробітництво, у тому числі спільна діяльність у галузі судноплавства, включаючи його регулювання та навігаційно-гідрографічне забезпечення, рибальства, захисту морського середовища, екологічної безпеки, а також пошуку та рятування в Азовському морі та Керченській протоці, забезпечуються шляхом як реалізації наявних угод, так і укладення, у відповідних випадках, нових домовленостей. Таким чином, основними правовими формами співробітництва України та Російської Федерації у сфері охорони і використання Азовського моря є укладення двосторонніх міжнародних угод, створення організаційно-правових механізмів їхньої реалізації, перш за все двосторонніх комісій.

Основними напрямками співробітництва України та Російської Федерації у сфері охорони та використання Азовського моря є забезпечення безпеки судноплавства у Азов-

ському морі та Керченській протоці, включаючи питання пошуку та рятування; регулювання рибальства у Азовському морі та раціонального використання його живих ресурсів; охорона навколишнього середовища Азовського моря, у тому числі у попередженні та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. До інших напрямів слід віднести співробітництво у питаннях використання рекреаційного потенціалу Азовського моря; проведення морських і кліматологічних досліджень; співробітництво у пошуку і розробці неживих ресурсів Азовського моря; реалізація спільних інфраструктурних проєктів.

Варто зауважити, що при укладанні та реалізації двосторонніх угод з питань співробітництва у Азовському морі та Керченській протоці сторони повинні враховувати положення відповідних універсальних угод, дія яких поширюється на відповідні простори і, звичайно, у яких беруть участь Україна та Російська Федерація, перш за все міжнародні договори, які регулюють питання використання морських просторів, охорони навколишнього середовища (Конвенція ООН з морського права 1982 р., Міжнародна конвенція про пошук і рятування на морі 1979 р., Конвенція про цивільну відповідальність за шкоду від забруднення нафтою 1992 р.), а також регіональних щодо співробітництва у Азово-Чорноморському регіоні. По-друге, вже укладені двосторонні угоди, які забезпечують відповідний правовий режим відносин між Україною та Російською Федерацією (Угода 1995 р., Договір 1997 р., Договір 2003 р.). По-третє, спеціальні двосторонні угоди, які поширюються і на відносини з використання і охорони Азовського моря (Угода між Україною та Російською Федерацією про спільне використання та охорону прикордонних водних об'єктів 1992 р.; Угода між Урядом України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища 1995 р.). По-четверте, угоди, які вже укладені та безпосередньо торкаються розглянутих питань щодо Азовського моря (Угода між Державним комітетом України з рибного господарства та рибної промисловості та Комітетом Російської Федерації з рибальства з питань рибальства в Азовському морі 1993 р.).

Співробітництво у галузі забезпечення безпеки мореплавства, пошуку та рятування у Азовському морі базується на Угоді між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в морському та авіаційному пошуку і рятуванні на Чорному та Азовському морях 2010 р. Важливим кроком у розвитку співробітництва у забезпеченні безпеки мореплавства є узгодження з Російською Федерацією та схвалення КМ України (Розпорядження КМ України від 28 грудня 2011 р. № 1344-р «Про підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про заходи щодо забезпечення безпеки мореплавства в Азовському морі та Керченській протоці») проєкту Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про заходи щодо забезпечення безпеки мореплавства в Азовському морі та Керченській протоці. Основною метою Проєкту є забезпечення безпеки мореплавства у районах інтенсивного судноплавства в Азовському морі та Керченській протоці шляхом реалізації Україною та Російською Федерацією спільних та узгоджених заходів. Проєктом передбачено взаємне визнання державами національних свідоцтв, що підтверджують відповідність суден і екіпажів національним вимогам безпеки судноплавства та захисту морського середовища від забруднення для районів плавання в Азовському морі та Керченській протоці, здійснення сторонами спільного моніторингу судноплавства в Азовському морі

та Керченській протоці шляхом безоплатного обміну між сторонами даними з використання даних автоматичних ідентифікаційних систем (АІС). Для організації такого обміну передбачається створення спільної робочої групи експертів з підготовки організаційно-технічних та експлуатаційних пропозицій з обміну даними АІС і передачі їх відповідним органам договірних сторін. У результаті підписання Угоди може буде забезпечений надійний міждержавний механізм співробітництва між Україною та Російською Федерацією у галузі безпеки мореплавства в Азовському морі та Керченській протоці.

Толстых В. Л.

*Новосибирский государственный университет,
заведующий кафедрой международного права, доктор юридических наук*

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТРИБУНАЛ ПО МОРСКОМУ ПРАВУ: ОСОБЕННОСТИ, ЭВОЛЮЦИЯ И СУДЕБНАЯ ПРАКТИКА

1. Механизм урегулирования споров, закрепленный в Конвенции по морскому праву 1982 г., представляет собой достаточно сложную систему, инновационную для своего времени. Основная причина тщательной проработки норм – ожидание скорой технологической доступности ресурсов морского дна и возникновения споров, связанных с их распределением. Этим надеждам не суждено было сбыться, в результате соответствующий механизм в значительной своей части бездействует, представляя собой скорее символ прогресса, чем сам прогресс. Развитие права в данном случае опередило развитие общественных отношений. Данный феномен не уникален для международного морского права, его проявления можно найти и в других отраслях. В целом он имеет отрицательный характер, способствуя умножению недействующих норм и нерациональному расходованию средств. Бюджет МТМП на 2011-2012 гг. составил 20,398,600 евро (www.itlos.org).

Будислав Вукас пишет по этому поводу: «Развитие морского права в последние тридцать пять лет представляет собой еще одно доказательство хаотического развития международного права и международных институтов. Пересмотр этой части международного права начался из-за впечатления, созданного развитыми странами, что разработка минеральных ресурсов океанского дна является неизбежной. В связи с этим убеждением, половина текста Конвенции по морскому праву имеет отношение к несуществующей в настоящее время деятельности». (Budislav Vukas. *The Law of the Sea. Selected Writings*. Martinus Nijhoff Publishers. Leiden / Boston. 2004. P. 300.)

2. Конвенционные процедуры применяются, если стороны не договорились использовать иные мирные средства, либо если эти средства не способствовали достижению урегулирования. В соответствии со ст. 287 государство может выбрать посредством письменного заявления одно или более из следующих средств урегулирования споров: МТМП, МС ООН, арбитраж, специальный арбитраж. (Здесь и далее используются следующие сокращения: МС ООН – Международный Суд ООН; ППТС – Постоянная палата третейского суда; МТМП – Международный трибунал по морскому праву; КСМД – Камера по спорам, касающимся морского дна). По состоянию на июль 2010 г. 27 государств